



igor peteh

CLAUDIO MONTEVERDI

- na dokovima Venecije

(Cremona 15. 05. 1567.
Venecija, 29. 11. 1643.)

Claudio Monteverdi jedan je od najvećih skladatelja na prijelazu glazbenih stilova iz renesanse u barok koji se dogodio između XVI. u XVII. stoljeće. Od oca Baltazara Monteverdija, liječnika, dobio je temeljito obrazovanje iz opće kulture, prije svega humanističko, a glazbu je učio kod skladatelja i orguljaša u katedrali u Cremoni, Marc'Antonija Ingegnerija.

Claudio Monteverdi je karijeru započeo kod vojvode Gonzage na mantovskom dvoru, mjestu koje je u to doba bilo jedno od značajnih središta umjetnosti sjeverne Italije. Dvor su često pohodili razni umjetnici, među kojima pjesnik T. Tasso i slikar P. P. Rubens. Mladi Monteverdi nije mogao odmah dokučiti da Gonzagin dvor svoju raskoš duguje velikim porezima što ih je vojvoda nametnuo stanovništvu koje je u neposrednoj blizini dvora životarilo u bijedi. Uskoro će nažalost, na vlastitom iskustvu, spoznati i sam Monteverdi, jer je Gonzaga umjetnicima neredovito isplaćivao honorare. Raskošan život vojvode i dvora je neko vrijeme tekao mirno i neometano, i za to je vrijeme umjetnost na dvoru cvjetala.

Iznenada, car Rudolf II. Habsburški naredio je Gonzagi da pošalje na područje današnje Austrije i Mađarske vojsku za obranu od Turaka. Usprkos pobjedi rat je iscrpio puk jer je svatko za rat morao dati konja, vojnike i opremu pa je nastupila opća kriza. Stagnirala je trgovina, a smanjio se i broj aktivnog stanovništva zbog rata i raznih bolesti - Mantova je odjednom postala vrlo siromašna. Zbog krize je vojvoda neredovito i

rijetko isplaćivao honorar Monteverdiju, a je ta okolnost dovela skladatelja na rub egzistencije, iako je u tom je razdoblju života bio vrlo plodan skladatelj. Konzervativnim glazbenicima bolonjske škole Monteverdi je počeo smetati, osobito Giovanniju Mariji Artusiju (1540.-1613.). Kad je Artusi čuo Monteverdijeve madrigale, nesvjestan pozitivnog povijesnog učinka svoje osuđujuće kritike, ocijenio ih je kao glazbu s potpuno novim rješenjima, punu neočekivanih harmonijskih obrata i britkih disonanci što paraju uši. Također je ispravno zaključio da je Monteverdi svjesno prekršio klasična pravila harmonije i melodije. Te su tvrdnje poslužile kritičarima koji su se složno okomili na Monteverdija s tvrdnjama da mu je zbog svega toga glazba izopačena. Ali, hrabri Monteverdi se nije dao pokolebati. Osobni način skladanja definirao je kao *seconda prattica*, odnosno *perfezione della moderna musica*, što je između ostaloga značilo da se radi o originalnom i novom načinu tretiranja melodije i harmonije u skladanju.

U jeku borbe za načela umjetničkog djelovanja, umro je kapelnik čije je upražnjeno mjesto Monteverdi želio zauzeti. Posao je dobio, ali je dobio i težak zadatak: privući nove i motivirane glazbenike u Mantovu za glazbu koju će za njih sam pisati i koja će biti zanimljiva plemstvu. To je uključivalo izobrazbu glazbenika za Monteverdijev *seconda prattica*, način glazbovanja koji su novopridošli glazbenici tek trebali upoznati. Najznačajnije njegovo djelo iz tog razdoblja je opera „Orfej“, u kojoj je Monteverdi pokazao snagu svoje umjetničke invencije i smjelost prikaza nove vrste glazbene drame.

Rad na operi „Orfej“ i pokusima za izvedbu toliko su izmorili Monteverdija da je morao otići ocu u Cremonu da bi se odmorio. No, ubrzo

mu umire žena, pa je morao sâm preuzeti brigu o sinovima, a honorari su i nadalje bili neredoviti. Ubrzo i sam vojvoda umire a rigorozna štednja je bila jedini izlaz za spas i oporavak dvorske blagajne. Monteverdi je bio jedna od prvih žrtava tih mjera, pa je uz mnoge druge umjetnike ubrzo ostao bez posla. Imao je tada 45 godina i bio je prisiljen ponovno vratiti se ocu u Cremonu iz koje je slao brojne ponude za posao.

Posao je dobio kao *maestro di cappella* u crkvi Sv. Marka u Veneciji. Ondje, napokon, više nije bio sluga koji će zadovoljavati vojvodine hirove. Postao je sluga Božji, što mu je dalo tako prijeko potreban osjećaj sigurnosti, slobode i samopouzdanja kako bi mogao neometano skladati. Monteverdiju su u Veneciji uvjeti za život i rad bili gotovo idealni, takvi da bi ih mnogi poželjeli i u XXI. stoljeću. Uz redovitu plaću, primjerenu položaju i službi koje mu je osigurao status *maestro di cappella*, dobio je na korištenje i stan o trošku Venecije. Sretan i pun poleta osjećao je toliko zadovoljstvo i zahvalnost, uvjeren da se sve dogodilo zahvaljujući Božjoj providnosti pa je u hipu skladao čuvenu misu „In illo tempore“.

Uočio je zanimljive akustične karakteristike crkve Sv. Marka tako da je u izvedbama i skladbama koristio tzv. *cori spezzati*, tj. rasporedio je (podijelio) zbarske ansamble unutar prostora crkve. Time je postigao raskošne zvučne efekte, a skladateljskim majstorstvom i ljepotom mise „In illo tempore“ je bez imalo sumnje uvjerio veliko vijeće Mletaka da ga zadrže i čuvaju za sebe. Osim toga Monteverdi je uveo redovite pokuse glazbenika koje je osobno poučavao i nadzirao njihov napredak. Njegove skladbe ni današnjim profesionalnim glazbenicima nisu jednostavne. U

Mlecima je Monteverdi konačno bio cijenjen i uvažavan. Bio je slobodan izražavati svoje smjele glazbene ideje.

Nakon nekoliko godina uspješne službe u Veneciji, stiglo mu je pismo s dvora iz Mantove u kojemu zahtijevaju, gotovo mu naređuju da se vrati. Monteverdi je iskoristio priliku i otpisao Mantovi ljubazno, ali jasno i odlučno, da ga ne zanimaju poniženja kojih se ondje „nasitio“. Iz tog pisma se lako može zaključiti koliko je bio visok stupanj osobne građanske slobode koje su uživali Venecijanci. Sloboda, dakle, nije bila samo privilegij samo vladajućih i toj činjenici leži iskonska snaga umjetnosti koja se ondje nesmetano razvijala.

Monteverdijevo odbijanje povratka Mantovi bio je mudar potez. Naime, habsburška vojska obrušila se na Mantovu, a njegove skladbe ondje pohranjene, uništene su u ratnim pustošenjima - od notnog zapisa opere „Ariadna“ ostala je samo tužaljka. S Austrijancima je u Mantovu došla i kuga koja je nemilosrdno harala širokim područjem cijele Europe. Ni Venecija nije bila pošteđena - umrlo je pedeset tisuća ljudi, trećina venecijanskog stanovništva. Srećom, Monteverdi je ostao pošteđen. On se Bogu zahvalio novim djelima, kao i time što je odlučio postati svećenik. Umjetnost nije brinula za kugu, razvijala se u sjeni teškog općeg preživljavanja. Razvijala se nova glazbena vrsta: opera.

Venecija je prema umjetnicima bila blagonaklona, tim više jer se u svim umjetnostima, pa tako i u glazbi, natjecala s Rimom. Rim je već u renesansi slovio kao „gospodar“ klasične vokalne polifonije koja je bila sinonim za strogost što se protegnula na poučavanje harmonije i polifonije u cijeloj Europi sve do XXI. stoljeća. Klasična estetika glazbe propisuje

načelo postupnosti i dosljednosti pri skladanju melodijskih linija (bez skokova), modulacije u bliske tonalitete, umjereno korištenje kromatike i dinamičkih gibanja, logično vođenje glasova u polifoniji, (s manje akcenata - modernim rječnikom: bez stresa, a s više *crescenda* i *decrescenda*) - dakle, ne smije se dogoditi ništa od onoga što zorno možemo prepoznati slušajući Carla Gesualda da Venosu (1566.-1613.) ili kasnije Beethovena. U kontroli provođenja tih pravila prednjačila je, naravno, rimska škola!

Venecija je svojim slobodama, ekonomskom moći i neovisnošću, privlačila umjetnike iz cijele Europe, a ekonomska snaga Venecije omogućila joj je neovisnost o svekolikoj strogoj papinskoj kontroli života i umjetnosti pa se u njoj, uz duhovnu, razvijala i svjetovna glazba. Rim je neprestano kritizirao Veneciju, ali je na kraju i sam morao ublažiti svoju strogost jer su venecijanske (glazbene) ideje bile suviše privlačne i moćne. Rim je zapravo priželjkivao umjetnike koje nije mogao oteti Veneciji.

Prva opera uopće („Dafne“, 1598.) napisana je samo dvadesetak godina prije dolaska Monteverdija u Veneciju. U operu je već tada ugradio suvremene dramske konture koje su i danas u primjeni. Plemstvo je tražilo od Monteverdija da slobodno sklada opera za njihove potrebe i zabave. Štoviše, kad je već dobro zašao u sedamdesete godine života, svećenik Monteverdi dobio je narudžbu za operu s vrlo slobodnim tekstom, „Krunidba Popeje“. Obradio je dramu odjenuvši je u raskošnu kromatiku melodijskih linija, s mnoštvom disonanci i s hrabrim harmonijskim sklopovima, punih, za ono vrijeme začuđujuće slobodnih modulacija. „Krunidba Popeje“ je jedan od najljepših primjera primjene glazbenih sloboda i rječit dokaz njegova avangardnog duha.

Monteverdi nije pisao kako se izvode ukrasi već je naznačio samo melodijske „konture“ koje su operni pjevači sami ukrašavali *fioriturama* i improvizacijama. Isprvice, poželjno ukrašavanje melodije urodilo je kasnije pretjerivanjima svih vrsta koje će u svojoj opernoj reformi (morati) dokinuti Gluck. Opera je, kao glazbena vrsta novog tipa, u Monteverdijevo vrijeme naglo dobila na važnosti, pa je u Veneciji ustanovljena i prva javna operna kuća u svijetu. Tako je zaživjela kao samostalna glazbena vrsta (*dramma per opera*) i evo je - živi punim životom i u XXI. stoljeću

Za Monteverdijeva života opera ipak nije potisnula madrigal. Od 1580. do 1620. godine madrigal se i dalje razvijao postupno gubeći polifoni oblik. Vremenom je transcendirao u monodijsku skladbu, često s instrumentalnom pratnjom i novim ranobaroknim obilježjima. Veliki dio Monteverdijevih ideja potječe od skladanja madrigala koje je počeo pisati još u dječjačkoj dobi. Toj glazbenoj vrsti stalno se vraćao. Madrigale je s pauzama pisao cijeli život. Stanke između skladanja pojedinih madrigala duge su po nekoliko godina pa čak i desetljeća. Madrigali su središnji dio Monteverdijeva stvaralačkog genija. Sabrani su u devet knjiga koje su jedinstven katalog različitih ideja objedinjenih tek pod jednostavnim nazivnikom madrigali u kojima se najzornije spoznaje njegov umjetnički razvoj i napredak, a s kojima je madrigalima povezao šansonu, kantatu i tada mladu glazbeno-scensku vrstu: operu. Među najznačajnije Monteverdijeve madrigale ubrajaju se „Madrigali guerrieri et amorosi“ („Madrigali ratni i ljubavni“). Osim skladateljskog majstorstva, upravo je Monteverdijevo životno iskustvo zaslužno za istinitost, nepatvorenost i idejnu svježinu njegovih madrigala.